

MADANIYATLARNING O'ZARO TA'SIRI VA O'ZBEK TILI EVOLYUTSIYASI

Turdibekova Risolat Shermatovna,

Toshkent arxitektura-qurilish universitetining

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasasi assistenti,

risolatshermatovna@gmail.com

Eyupov Timur Ruslanovich,

25-23 guruh talabasi,

timureupov@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqola madaniyatlararo muloqotni o'rganish va globallashuv sharoitida o'zbek tilini rivojlantirishga bag'ishlangan. Unda tarixiy kontekst, etnik xilma-xillik va zamonaviy lingvistik islohotlarning O'zbekistonning til manzarasiga ta'siri tahlil qilinadi. O'zbek tilining fors, rus va boshqa madaniyatlar bilan o'zaro aloqasiga alohida e'tibor qaratilib, bu mamlakatning noyob lingvistik va madaniy profilini shakllantiradi. Maqolada, shuningdek, til to'siqlari va og'zaki bo'lmagan muloqotdagi farqlar kabi madaniyatlararo aloqa bilan bog'liq muammolar ko'rib chiqiladi va ularni bartaraf etish strategiyalari taklif etiladi. Ish globallashuv sharoitida O'zbekistonning madaniy o'ziga xosligini saqlab qolish uchun madaniyatlararo muloqotni ta'lim tizimlariga integratsiya qilish muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: madaniyatlararo aloqa, o'zbek tili, globallashuv, lingvistik islohotlar, etnik xilma-xillik, til siyosati, madaniy meros.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению межкультурной коммуникации и развитию узбекского языка в условиях глобализации. В ней анализируется влияние исторического контекста, этнического разнообразия и современных лингвистических реформ на языковой ландшафт Узбекистана. Особое внимание уделено взаимодействию узбекского языка с персидской, русской и другими культурами, что формирует уникальный лингвистический и культурный профиль страны. В статье также рассматриваются проблемы, связанные с межкультурной коммуникацией, такие как языковые барьеры и различия в невербальном общении, а также предлагаются стратегии их преодоления. Работа подчеркивает важность интеграции межкультурной коммуникации в образовательные системы для сохранения культурной самобытности Узбекистана в условиях глобализации.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, узбекский язык, глобализация, лингвистические реформы, этническое разнообразие, языковая политика, культурное наследие.

ABSTRACT

The article is devoted to the study of intercultural communication and the development of the Uzbek language in the context of globalization. It analyzes the impact of historical context, ethnic diversity and modern linguistic reforms on the linguistic landscape of Uzbekistan. Special attention is paid to the interaction of the Uzbek language with Persian, Russian and other cultures, which forms a unique linguistic and cultural profile of the country. The article also examines problems related to intercultural communication, such as language barriers and differences in non-verbal communication, and suggests strategies to overcome them. The work highlights the importance of integrating intercultural communication into educational systems in order to preserve the cultural identity of Uzbekistan in the context of globalization.

Keywords: intercultural communication, Uzbek language, globalization, linguistic reforms, ethnic diversity, language policy, cultural heritage.

KIRISH

O'zbekistonda tillararo madaniyatlararo aloqa ko'p qirrali hodisa bo'lib, unga mamlakatning boy tarixiy konteksti, turli etnik tarkibi va rivojlanayotgan til landshafti ta'sir qiladi. Turkiy ildizlarga ega bo'lgan o'zbek tili fors, rus va boshqa madaniyatlar bilan o'zaro aloqada sezilarli darajada rivojlanib, uni milliy o'ziga xoslik va madaniy merosning muhim jihatiga aylantirdi. Ushbu til ta'sirlarining o'zaro ta'siri O'zbekistonning Markaziy Osiyodagi madaniy chorraha sifatida muhim rolini ta'kidlaydi, bu erda samarali muloqot ijtimoiy hamjihatlik va millatlararo munosabatlar uchun zarurdir. Shunisi e'tiborga loyiqki, o'zbek tilining evolyutsiyasi tarixiy voqealar, shu jumladan dastlabki Islom davri, rus mustamlakasi va keyingi sovet hukmronligi bilan bog'liq edi. Ushbu davrlarning har biri o'zbek leksikonini boyitgan yangi til elementlari va madaniy dinamikani joriy etdi va shu bilan birga mintaqadagi o'ziga xoslik va kuchlar nisbati haqida savollar tug'dirdi. Zamonaviy lingvistik islohotlarga intilish va madaniyatlararo aloqa amaliyotini ta'lim tizimlariga integratsiya qilish mamlakatning globallashtirish sharoitida o'zining madaniy o'ziga xosligini saqlab qolish majburiyatini ta'kidlaydi. Zamonaviy O'zbekistonda hukumat o'zbek tilining savodxonligini oshirish va modernizatsiya qilishga qaratilgan tashabbuslarni amalga oshirmoqda, bu esa madaniy yangilanishning keng tendentsiyasini aks ettiradi. Bunga fuqarolarning madaniy xabardorligi va

madaniyatlararo malakasini oshirishga qaratilgan ta'lim va til siyosatidagi muhim islohotlar kiradi. Biroq, til to'siqlarini engib o'tish, og'zaki bo'lmagan muloqotdagi farqlar va tobora xilma-xil jamiyatda madaniy xususiyatlarni hisobga olish zarurati kabi muammolar saqlanib qolmoqda. O'zbekiston modernizatsiya yo'lida davom etar ekan, o'zbek tili va madaniyatlararo muloqot strategiyalarining doimiy rivojlanishi uyg'un milliy o'ziga xoslikni shakllantirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Mamlakat tarixiy meros zamonaviy global ta'sirlar bilan uchrashadigan noyob chorrahada joylashgan bo'lib, samarali madaniyatlararo muloqot va tushunish uchun ham qiyinchiliklar, ham imkoniyatlar yaratadi.

O'ZBEKISTONDA MADANIYATLARARO ALOQA

O'zbekistondagi madaniyatlararo aloqa mamlakatning boy etnik va madaniy xilma-xilligi bilan belgilanadi, unga uning tarixiy konteksti va globallashuvning zamonaviy jarayonlari ta'sir qiladi. Mamlakat ichida ko'plab etnik va diniy guruhlar mavjud bo'lganligi sababli, samarali muloqot millatlararo munosabatlar va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash uchun juda muhimdir.

Tarixiy kontekst. O'zbekistonning tarixiy tajribasi madaniyatlararo muloqotni shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Mamlakat, ayniqsa, postsovet davrida katta o'zgarishlarga duch keldi, bu uning ko'p madaniyatli o'ziga xosligini qayta ko'rib chiqishga olib keldi. Millatlararo munosabatlarni tartibga soluvchi siyosat turli jamoalarning ehtiyojlari va huquqlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi, muloqot va o'zaro hurmatga hissa qo'shadigan sharoitlarni yaratadi.

Ta'lim va madaniy xabardorlik. Ta'lim O'zbekistonda madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir. Talabalar o'rtasida madaniy xabardorlik va hurmatni rivojlantirishga qaratilgan o'quv dasturlariga madaniyatlararo aloqa ko'nikmalarini qo'shishga qaratilgan sa'y-harakatlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Madaniyatlararo kompetentsiyani oshirish va xilma-xillik va inklyuzivlikni rag'batlantirish uchun ta'lim tizimlari doirasida global almashinuv, o'qituvchilarni tayyorlash va jamoatchilikni jalb qilishga qaratilgan dasturlar ishlab chiqildi.

Aloqa muammolari. Yutuqlariga qaramay, O'zbekistonda madaniyatlararo aloqa qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Odob-axloq qoidalari, imo-ishoralar va og'zaki bo'lmagan signallardagi farqlar tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin, bu madaniy xususiyatlarni hisobga olish muhimligini ta'kidlaydi. Og'zaki yoki og'zaki bo'lmagan tushunmovchiliklar turli guruhlar o'rtasida samarali o'zaro ta'sirga to'sqinlik qiladigan nizolarga olib kelishi mumkin. Ushbu farqlarni tan olish va xilma-xillik bo'yicha treninglar o'tkazish bunday muammolarni yumshatishga yordam beradi.

Yaxshilash strategiyalari. Madaniyatlararo aloqani kuchaytirish uchun tashabbuslar madaniy farqlarni to'siq sifatida emas, balki hisobga olishlari kerak. Muhim madaniy sanalar va an'analarni tan olish xilma-xillikni qadrlaydigan inklyuziv muhitni yaratishi mumkin. Bundan tashqari, jamoalarda, ayniqsa global biznes sharoitida kontekstli xilma-xillikdan foydalanish ijodkorlik va qaror qabul qilish qobiliyatini oshirishi va shu bilan yanada samarali natijalarni berishi isbotlangan.

ZAMONAVIY ISHLANMALAR

Lingvistik islohotlar va alifboni o'zgartirish. So'nggi yillarda O'zbekistonda o'zbek tilini modernizatsiya qilishga qaratilgan katta islohotlar amalga oshirildi. Prezidentning 2017 yil 13 sentabrda chiqarilgan "kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish sohasini rivojlantirish va o'qish madaniyatini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida" gi farmoni o'qish madaniyatini davlat siyosati darajasiga ko'tardi. Ushbu tashabbus O'zbekistonning madaniy merosini asrab-avaylash, shu bilan birga zamonaviy ta'lim va savodxonlikka qulay shart-sharoitlar yaratishga bo'lgan sadoqatini aks ettiradi. O'qishni ommalashtirishdan tashqari, o'zbek alifbosini isloh qilish bo'yicha munozaralar jadal rivojlanmoqda. Yozuv tizimini soddalashtirish bo'yicha turli takliflar, jumladan, ayrim harf birikmalarini olib tashlash va yangi harflarni kiritish, o'zbek alifbosini Qozog'iston kabi qo'shni mamlakatlarda qo'llaniladigan harflarga yaqinroq moslashtirish bo'yicha takliflar bildirildi. Ushbu o'zgarishlar savodxonlikni oshirishga va yosh avlod uchun til mavjudligini oshirishga qaratilgan.

Madaniy integratsiya va xalqarolashtirish. O'zbek tilining global kontekstga integratsiyalashuvi madaniyatlararo muloqotga e'tiborni qayta tiklashga olib keldi. O'zbekiston iqtisodiy va madaniy jihatdan yanada ochiq bo'lib borar ekan, samarali aloqa strategiyalariga ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xalqarolashtirish ichki bozorlardan tashqariga chiqmoqchi bo'lgan o'zbek tashkilotlari uchun juda muhim bo'lib, xalqaro faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun ichki va tashqi aloqalarning muhimligini ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xalqarolashtirish jarayonida tashkilotlar turli xil aloqa muammolariga duch kelishadi, shu jumladan menejment va xodimlar o'rtasida ochiq muloqot zaruriyati. Ushbu muammolarni hal qilish fikr-mulohazalarni rag'batlantiradigan va tashkilotning umumiy samaradorligini oshiradigan hamkorlik muhitini yaratish uchun juda muhimdir.

Badiiy va madaniy meros. O'zbekistonning ma'naviy va badiiy merosini asrab-avaylashga bo'lgan sadoqati xattotlik, me'morchilik va bezak dizayni kabi Islomiy san'at turlarini o'rganish va ommalashtirishga qaratilgan doimiy sa'y-

harakatlarda namoyon bo'lmoqda. Ushbu tadbirlar nafaqat O'zbekistonning boy madaniy tarixini ulug'labgina qolmay, balki Islom sivilizatsiyasining jahon madaniyatiga qo'shgan hissasi haqida jamoatchilikni xabardor qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Madaniy meros va zamonaviy ta'lim amaliyotlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tobora globallashib borayotgan dunyoda kuchli milliy o'ziga xoslikni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ushbu tashabbuslar orqali o'zbek tili va madaniyati tarixiy va ma'naviy kelib chiqishini saqlab qolgan holda zamonaviy qiyinchiliklarga muvofiq rivojlanmoqda. Mamlakat modernizatsiya yo'lida davom etar ekan, til va madaniyatdagi bu o'zgarishlar o'sish va moslashuvning katta rasmini aks ettiradi.

TA'LIM TASHABBUSLARI

Ta'lim islohotlarini ko'ribchiqish. 2017 yil fevral oyidan boshlab O'zbekiston ta'lim sohasida dinni o'rganishga alohida e'tibor qaratgan holda muhim islohotlarni amalga oshirdi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan barcha ta'lim darajalari uchun yangi darslik formatlari va o'quv dasturlarini yaratish, shuningdek, ta'lim muassasalarini ushbu sohada malakali o'qituvchilar bilan ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlar amalga oshirildi. Bundan tashqari, o'qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish kurslari tashkil etilib, ular dinshunoslik sohasida yanada boy ta'lim muhitini yaratishga yordam berdi.

Aspiranturani takomillashtirish. 2017 yil 16 fevralda chiqarilgan mashhur farmon oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan. Ushbu farmon doktorantlar va mustaqil tadqiqotchilar uchun imkoniyatlarni kengaytirib, O'zbekistondagi tadqiqot ishlarining nufuzini oshirdi. Bu chet elda olingan ilmiy darajalarni tan olish jarayonini takomillashtirishni, shu bilan keyingi tadqiqotlarni rag'batlantirishni va ikki darajali aspirantura tizimini ilgari surishni talab qiladi.

Til siyosati va rivojlanishi. O'zbekiston ta'lim tashabbuslari bilan birgalikda o'zbek tilini rivojlantirish Davlat dasturini amalga oshirishga kirishdi. 2020-2030 yillar uchun til va til siyosatini takomillashtirish dasturi 2020–2030 годы. Ushbu dastur doirasida ta'lim muassasalarida davlat tilini o'qitishni takomillashtirish va barcha etnik guruhlar tomonidan o'zbek tilini o'rganish uchun teng imkoniyatlar yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Hukumat davlat tilini ommalashtirish uchun qulay muhit yaratishga intilmoqda, shu bilan birga kattalar uchun o'qitish usullarini moslashtirish va turli til grafiklari, ya'ni lotin va kirill yozuvlarining birgalikda yashashi bilan bog'liq muammolarni hal qilish zarurligini tan oladi.

Madaniyatlararo aloqani o'rgatish. Madaniyatlararo aloqaning muhimligini anglagan holda, turli xil muassasalar ushbu mavzuni o'quv dasturlariga kiritdilar.

Xodimlarning madaniy xilma-xillik to'g'risida xabardorligini oshirishga qaratilgan va turli madaniy an'analarni ko'proq tushunish va qadrlashga yordam beradigan tashabbuslar amalga oshirildi. Ta'lim muassasalarida turli dinlar uchun madaniy tafovutlar va muhim sanalarni nishonlash o'quvchilar va xodimlar o'rtasida inklyuzivlik va o'zaro hurmatni rag'batlantirishning samarali usuli bo'ldi. Ushbu keng qamrovli ta'lim islohotlari orqali O'zbekiston nafaqat o'z ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga, balki jamiyatning til va madaniy xususiyatlarining xilma-xilligini aks ettirishga, yanada yaxlit va uyg'un milliy o'ziga xoslikka yo'l ochishga intilmoqda.

MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR

O'zbekistondagi madaniyatlararo aloqa xorijiy tadbirkorlar uchun ham katta qiyinchiliklar, ham istiqbolli imkoniyatlar bilan ajralib turadigan noyob manzaradir.

Madaniyatlararo aloqa sohasidagi asosiy muammolar. Turli madaniy va til farqlari tufayli O'zbekistonda biznes geografiyasida harakat qilish qiyin bo'lishi mumkin. Til to'siqlari ko'pincha eng katta to'siq bo'lib qoladi, chunki tarjimadagi noaniqliklardan kelib chiqadigan tushunmovchiliklar biznes munosabatlarida chalkashliklarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, madaniy me'yorlar va qadriyatlar aloqa uslublarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi; masalan, ba'zi madaniyatlar to'g'ridan-to'g'ri muloqotni afzal ko'rishlari mumkin, boshqalari esa bilvosita yondashuvlarga moyil bo'lishi mumkin. Ushbu tafovut O'zbekiston bozorida muzokaralar va kundalik hamkorlikni murakkablashtirishi mumkin. Og'zaki bo'lmagan muloqot ham muammolarni keltirib chiqaradi, chunki imo-ishoralar, tana tili va hatto yuz ifodalari turli madaniyatlarda har xil ma'noga ega bo'lishi mumkin. Bir kontekstda odobli deb hisoblanishi mumkin bo'lgan narsa boshqasida haqoratli deb talqin qilinishi mumkin, bu esa bu nozikliklarni chuqurroq tushunishni talab qiladi. Bundan tashqari, mahalliy urf-odatlar va biznes amaliyotlarini bilmaslik mahalliy sheriklar bilan ishonch va tushunishni o'rnatishga to'sqinlik qilishi mumkin, shuning uchun xorijiy kompaniyalar madaniy landshaftni tushunishga vaqt va kuch sarflashlari kerak.

Xorijiy tadbirkorlar uchun yangi imkoniyatlar. Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, O'zbekiston innovatsion va moslashuvchan tadbirkorlar uchun qulay zamin yaratmoqda. Mamlakatdagi iqtisodiy sharoitlarning yaxshilanishi, mehnatsevarlikning o'sishi va qulay investitsiya muhiti mahalliy madaniyat bilan faol tanishishni istagan xorijiy kompaniyalar uchun ko'plab imkoniyatlarni ochib beradi. Bozor dinamikasini tushunishga va o'z strategiyalarini mos ravishda moslashtirishga vaqt ajratadigan tadbirkorlar katta muvaffaqiyatlarga erishishlari mumkin. Bir nechta amaliy tadqiqotlar O'zbekistonda farovonlik salohiyatini aks ettiradi. Masalan,

muvaffaqiyatli kompaniyalar bozordagi bo'shliqlarni mahalliy iste'molchilar bilan rezonanslashadigan madaniy ahamiyatga ega strategiyalar bilan birlashtirish muhimligini namoyish etdilar. Ushbu ilhomlantiruvchi hikoyalar O'zbekiston bozorining yashirin imkoniyatlarini ta'kidlab, samarali madaniy moslashuv biznes muvaffaqiyatiga qanday olib kelishi mumkinligini namoyish etadi.